

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma (varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus)

päivitetty 15.1.2024

Johdanto

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämässä on sekä varhaiskasvatuksella että esi- ja perusopetuksella tärkeä tehtävä. Laki velvoittaa kaikki varhaiskasvatuksen toimintayksiköt ja perusopetusta järjestävät oppilaitokset laatimaan suunnitelman näiden edistämiseksi. Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan samanarvoisuutta eri ihmisryhmien välillä; tasa-arvolla sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä syrjimättömyyttä sukupuolen moninaisuuden vuoksi. Pirkkalassa suunnitelma koskee koko varhaiskasvatusta sekä kaikkia Pirkkalan kunnan oppilaitoksia.

Vuonna 2015 tulivat voimaan muutokset lakiin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (1329/2014). Tasa-arvolaisissa syrjintäperusteena on sukupuoli. Vuoden 2015 alussa on tullut voimaan yhdenvertaisuuslaki (1325/2014). Yhdenvertaisuuslaki kattaa muut syrjinnän perusteet, joihin kuuluu myös seksuaalinen suuntautuminen. Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen velvollisuus on edistää yhdenvertaisuutta ja huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. (Yhdenvertaisuuslaki, 6§). Jokaisella oppilaalla on oikeus turvalliseen ja yhdenvertaiseen oppimis- ja kasvuympäristöön. Opetuksen suunnittelussa tulisi kiinnittää huomiota muun muassa käytettävään oppimateriaaliin, häirintää ja koulukiusaamista ehkäiseviin toimiin, opetustilanteiden tasapuolisuuteen, opintosuoritusten arviointiin sekä opettajien yhdenvertaisuusosaamiseen. Varhaiskasvatusta koskevat edistämismääräykset velvoittavat varhaiskasvatuksen toimijoita toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman tekoon 1.6.2023 alkaen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjien että palveluntuottajien osalta (Yhdenvertaisuuslaki, 6a§).

Tasa-arvon tavoite ja lähtökohta on kaikissa ikäryhmissä sama. Tasa-arvoa edistetään varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa lapsen ja nuoren ikä ja kehitystaso huomioiden. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen tehtävänä on tarjota kaikille lapsille ja nuorille yhtäläiset mahdollisuudet hankkia yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja sekä tukea heidän kasvuaan ihmisinä.

Koulun toiminnassa annetaan oppilaille mahdollisuus osallistua tasa-arvotyöhön ja keskusteluun. Tavoitteena on arvioida sukupuolten tasa-arvon toteutumista ja toimia myönteisen muutoksen puolesta. Toiminnassa otetaan huomioon oppilaiden väliset yksilölliset kehityserot ja jokainen kohdataan yksilönä. Oppilaita kannustetaan moninaisuuden ja kaikkien yhdenvertaisen kohtelun hyväksymiseen, ymmärtämiseen ja toteuttamiseen.

Kasvattajayhteisön tulee pohtia omia sukupuolta koskevia asenteitaan työyhteisössään sekä sitä, miten ne näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. On erittäin tärkeää tiedostaa, mitä aikuisen käytös viestittää lapsille ja nuorille. Henkilöstön on tärkeää tunnistaa arjessa ilmeneviä sukupuolittuneita olettamuksia liittyen lasten ja nuorten vastuullisuuteen, toiminnallisuuteen, kykyihin ja kiinnostuksiin. Lasten ja nuorten keskinäistä kunnioittavaa kohtelua voidaan edistää niin, että henkilöstö puuttuu epätasa-arvoiseen kohteluun heidän välillään ja näyttää itse hyvää esimerkkiä.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi varhaiskasvatuksessa on olennaista kohdata lapset yksilöinä ja yksilöllisesti. Myös perheiden moninaisuuteen, huoltajien yhdenvertaisuuteen sekä tasa-arvoiseen kohteluun on kiinnitettävä huomiota. Kasvattajayhteisössä reflektointi on merkittävä työväline tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä.

Syrjimättömyys ja tasavertaiset mahdollisuudet henkilökohtaisista ominaisuuksista riippumatta ovat keskeisiä suunnitelmaa ohjaavia periaatteita. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman tarkoituksena on tunnistaa ja puuttua arjessa ilmeneviin ja piileviin syrjiviin käytänteisiin ja toimintatapoihin sekä kiinnittää huomiota oppimisympäristöihin, joita muuttamalla ja muokkaamalla voidaan edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Lapsilla tulee myös olla mahdollisuus osallistua suunnitelman eri vaiheisiin ikä- ja kehitystaso huomioiden, ja huoltajien kuuleminen on luonnollinen osa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmatyötä. Olennaisena osana tässä työssä ovat myös kiusaamisenehkäisyn suunnitelma sekä turvataitojen harjoittelu.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus opetuksessa

Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta käsitellään opetuksessa lapsen kokemusmaailman kautta ikätason mukaisesti. Tämä otetaan huomioon oppiainekohtaisesti opetuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja oppimateriaalien valinnassa. Esimerkiksi käsiteltävät tekstit sekä työtavat valitaan sukupuolitietoisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään sukupuolten tasa-arvoa edistävään kielenkäyttöön. On tärkeää muistaa, että sukupuolten tasa-arvo kattaa myös ajatuksen sukupuolen moninaisuudesta. Oppilaita kannustetaan luottamaan kykyihinsä ja tekemään yksilöllisiä valintoja esimerkiksi leikin, valinnaisaineiden tai ammatinvalinnan suhteen sukupuolesta ja taustastaan riippumatta. Opetushenkilöstöllä on tässä erittäin tärkeä rooli.

Yhdenvertaisen toiminnan ja opetuksen perusta on, että kaikki oppilaat ovat samanarvoisia ja heitä kohdellaan tasapuolisesti riippumatta heidän iästään, sukupuolestaan, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, etnisestä alkuperästään, mielipiteestään, vammastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Kaikille oppilaille taataan samat oikeudet, tukitoimet ja koulutusmahdollisuudet. Oppilaiden arviointi suoritetaan täysin tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti. Opetusjärjestelyissä otetaan huomioon lapsen edun ensisijaisuus ja tehdään tapauskohtaista harkintaa siitä, miten erilaiset yhdenvertaisuuteen, oppimiseen ja turvallisuuteen liittyvät tavoitteet voidaan parhaalla tavalla yhteensovittaa. Yhdenvertaisuuslain mukaan koulutuksen järjestäjällä on velvollisuus tehdä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi saada koulutusta yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistetään kaikissa oppiaineissa monipuolisilla työtavoilla (leikit, laulut, pelit, draama, sosiaaliset verkostot, kansainväliset yhteydet). Oppilasta kannustetaan omaan ilmaisuun ja opetetaan toimimaan tasapuolisesti eri rooleissa esimerkiksi ryhmätöissä.

Oppilaita rohkaistaan ystävyyteen, myönteiseen yhteisön rakentamiseen ja toimintaan syrjintää vastaan. Opetus ohjaa oppilaita kohtaamaan toisia ihmisiä ja moninaisuutta sekä perustelemaan tekojaan eettisesti ja toimimaan syrjinnän vastaisesti. Ryhmäjaot tehdään tavoitteiden mukaan sukupuolesta riippumatta opetusresurssit huomioon ottaen. Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen, varhaiskasvatuksen järjestäjien ja palveluntuottajien sekä työnantajien tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.

Opetushallituksen ohjeet korostavat katsomuskasvatuksen yleissivistävää ja neutraalia luonnetta. Ohjeen tarkoituksena on varmistaa sivistyksellisten ja uskonnon vapautta koskevien perusoikeuksien toteutuminen esi- ja perusopetuksessa, edistää koulutuksellista tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja kulttuurisen moninaisuuden arvostamista sekä varmistaa, että opetus on oppilaita uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitouttamatonta.

Sukupuolitietoisuus, sukupuolen moninaisuus ja tasa-arvo tulee esiin monien oppiaineiden oppisisällöissä. Opetuksessa voidaan tutustua eri maiden ja kulttuurien sukupuolijärjestelmiin sekä eri kulttuureihin, uskontoihin ja katsomuksiin myös sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Tasa-arvoa voidaan käsitellä myös historiallisen viitekehyksen kautta. Oppiainekohtaisia vinkkejä löytyy kirjasta "Tasa-arvotyö on taitolaji" (OPH 2015).

Kodin ja koulun välisessä yhteistyössä pyritään tukemaan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Yhteistyössä otetaan huomioon molemmat huoltajat ja erilaiset perheet. Myös etähuoltajan oikeus osallistua lapsensa koulunkäyntiä koskeviin päätöksiin tulee turvata.

Toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman laatiminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu on osa toiminnan suunnittelua, jossa huomioidaan kunnan yhteisistä tavoitteista nousevat teemat. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma laaditaan toimipaikkakohtaisesti henkilöstön kanssa osaksi varhaiskasvatustyöyksikön toimintasuunnitelmaa. Perhepäivähoidossa tehdään yhteinen suunnitelma. Suunnitelmatyö käynnistyy yksikön tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteen selvittämisellä, jonka pohjalta valitaan konkreettiset yksikkökohtaiset kehittämistoimenpiteet. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävän toiminnan toteutukselle sovitaan aikajänne. Suunnitelmaa tulee tarkastella 1–3 vuoden välein, jolloin arvioidaan kehittämistoimenpiteiden toteutusta, tuloksia ja vaikutuksia arkeen. Suunnitelman laatimisen eri vaiheisiin tulee olla mahdollisuus osallistua sekä lapsilla että huoltajilla.

Oppilaitoskohtaisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman laatiminen opetuksessa

Kaikilla Pirkkalan koululla toteutetaan yhdenvertaiseen kohteluun ja tasa-arvoon liittyvä kysely vuosittain muun kyselyn (esimerkiksi Koulun hyvinvointiprofiili) yhteydessä tai tehdään erillinen kysely kolmen vuoden välein. Kyselystä saatavia koulukohtaisia tuloksia ja yhdenvertaisen toimintakulttuurin kehittämiskeinoja pohditaan koulussa yhdessä oppilaiden, huoltajien ja henkilökunnan kesken. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman ja em. kyselyjen edellyttämät koulukohtaiset toimenpiteet kuvataan ja kirjataan lukuvuosisuunnitelmaan ja tulokset arvioidaan toimintakertomuksessa. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu on osa koulujen toiminnan suunnittelua. Erytystä huomiota koulukohtaisessa tarkastelussa tulee kiinnittää oppilas- tai opiskelijavalintoihin, opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin ja opintasuoritusten arviointiin sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.

Toimenpiteet syrjintää, häirintää tai epäasiallista kohtelua havaittaessa

Puhutaan

Yhdenvertaisuustyön lähtökohta on käydä enemmän luontevaa, avointa keskustelua tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Samalla tulee arvioida edistävätkö vai estävätkö varhaiskasvatuksen ja koulun käytännöt, toimintatavat sekä oppimateriaalit samanarvoisuuden toteutumista. Keskustelun ja arvioinnin kautta yhteisön jäsenet oppivat tunnistamaan mahdollista syrjintää, häirintää tai epäasiallista kohtelua.

Puututaan

Eriarvoista kohtelua huomattessaan tulee kaikkien aikuisten, lasten ja nuorten puuttua tilanteeseen. Kenenkään ei tule hyväksyä itseän tai toiseen kohdistuvaa häirintää. Kokemuksista ja havainnoista tulee kertoa heti tilanteessa tai mahdollisimman pian sen jälkeen eteenpäin koulu- tai työtoverille, henkilöstön jäsenelle tai esihenkilölle. Tilanteesta vaikeneminen voi osoittaa hyväksymistä, välinpitämättömyyttä tai alistumista. Omalla toiminnallaan voi osoittaa, että välittää.

Muututaan

Olennaista on seurata yhteisön tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilannetta. Luotettava ja ajantasainen tieto luo pohjan yksikön tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta vastaavien työskentelylle. Tieto lisää tasa-arvoa ja tietämättömyys ylläpitää eriarvoisuutta. Samanarvoisuutta edistävien toimenpiteiden suunnittelu ja seuranta sekä havaittujen epäkohtien korjaaminen ovat tärkeä osa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöskentelyä, jota johtaa varhaiskasvatustyöyksikön johtaja tai rehtori.

Oheismateriaali

Jääskeläinen L., Hautakorpi J., Onwen-Huma H., Niittymäki H., Pirttijärvi A., Lempinen M., & Kajander V. 2015. Tasa-arvotyö on taitolaji, Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/tasa-arvotyö-taitolaji>

Naisialiitto Unioni ry. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. <https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/>

Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022.pdf

Opetushallitus. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnittelu>

Opetushallitus. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen-tueksi/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>

Opetushallitus. Ohje perusopetuksen uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä yhteisistä juhlista ja uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Ohje_perusopetuksen_uskonnon_ja_el%C3%A4m%C3%A4nkatsomustiedon_opetuksen_sek%C3%A4_esiopetuksen_katsomuskasvatuksen_j%C3%A4rjest%C3%A4misest%C3%A4_sek%C3%A4_yhteisist%C3%A4_juhlista_ja_uskonnollisista_0901a0b580d0of51.pdf

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta 609/1986. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>